

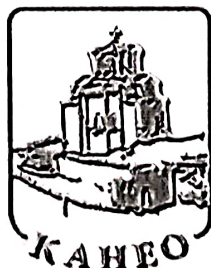
МАКЕДОНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА-ОХРИДСКА АРХИЕПИСКОПИЈА
ДЕБАРСКО КИЧЕВСКА ЕПАРХИЈА

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
ОД МЕЃУНАРОДНИОТ НАУЧЕН СИМПОЗИУМ**

***1100 ГОДИНИ ОД УПОКОЈУВАЊЕТО
НА СВЕТИ НАУМ ОХРИДСКИ***

ОХРИД, 3 – 5 ОКТОМВРИ 2010 ГОДИНА

ОХРИД, 2011

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св.
Климент Охридски", Скопје

929Наум Охридски, св.(062)

ИЛЈАДА и сто 110 години од упокојувањето на
Свети Наум Охридски : зборник на трудови од
меѓународниот научен симпозиум : Охрид, 3-5
октомври 2010 година / [уредници митрополит
Тимотеј, Сашо Цветковски]. - Охрид : Канео, 2011.
- 282 стр. ; 21 см

ISBN 978-9989-719-96-7

а) Наум Охридски, св. (835-910) - Собири

COBISS.MK-ID 89148682

ПРИДОНЕСОТ НА СВЕТИ НАУМ ВО ФОРМИРАЊЕТО НА СЛОВЕНСКОТО БОГОСЛУЖЕНИЕ ВО ОХРИД

После покрстувањето на кнез Борис, а со тоа и на неговото царство, по источен обред од страна на Константинополската црква и прогласувањето на христијанството за државна религија, црковната организација во Првото бугарско царство морала да ја следи византиската богослужбена традиција и истовремено да го продолжи нејзиниот развој. И покрај тоа што во првите години после покрстувањето црковната организација имала тесни врски со западната црква, односно со Рим, сепак во 870 година истата официјално преминала под константинополска јуридикција, а богослужението се извршувало на грчки јазик по византиски обред¹.

Со добивањето на црковна независност од страна на Константинопол и Рим, во 880 година се појавила можност за воведување на народниот јазик во црквата и извршување на богослужбите на народен словенски јазик. За остварување на оваа цел на кнез Борис му биле потребни луѓе кои веќе имале претходно искуство во извршувањето на богослужението на словенски јазик.

После смртта на свети Методиј, многу негови соподвижници, меѓу кои и светите Климент и Наум, биле принудени да ја напуштат Моравија и оттаму да побараат прибежиште во средина каде што би можеле да го спасат и непречено да го продолжат Кирило-методиевото дело и традиција². Сепак, веќе претходното официјализирање на словенскиот јазик во писменоста и во богослужбата од страна на Византија, а подоцна и од папата во Рим, се покажало како функционална политичка и духовна доктрина и за интересите на Првото бугарско царство, при што Кирилometодиевите ученици биле

---

¹ А.М.Пентковский, *Славянское богослужение и славянская гимнография византийского обряда в X веке*, Liturgische Hymnen nach byzantinischem Ritus bei den Slaven in ältester Zeit. Beitrage einer internationalen Tagung. Bonn, 7 – 10. Juni 2005, Herausgegeben von H. Rothe und D. Christians, Paderborn 2007, 19; П.Хр.Илиевски, *Појава и развој на писмото: со посебен осврт кон почетоките на словенската писменост*, второ ревидирано издание, Скопје 2006, 247.

² П. Хр. Илиевски, *op. cit.*, 244.

благопријатно прифатени од кнезот Борис, а подоцна и од царот Симеон³.

Можноста за остварување на идејата за просветување на царството преку словенската писменост и воведување на словенскиот јазик како богослужбен, а со тоа да се направи замена на грчката ерархија со народна словенска, кнез Борис ја увидел во Кирилометодиевите ученици и во голема мера преку нив ја остварил⁴. Брзо после тоа, т.е. после нивното доаѓање во Плиска, светите Климент и Наум, а веројатно и Константин презвитер, биле испратени во југозападниот дел на Македонија во Охрид⁵, кој се наоѓа на древната Via Egnatia, една од најважните патни артерии во јужниот дел на Балканскиот Полуостров која, преку Солун, го поврзувала Константинопол со крајбрежјето на Јадранско Море, а оттука и со Рим.

Ширењето на христијанството во овие краишта не била главна цел на св. Наум и св. Климент затоа што населението тука било одамна христијанизирано. За тоа сведочат многу базилики кои биле изградени во Охрид и неговата непосредна околина уште пред доаѓањето на св. Климент и св. Наум. Според податоците што ги имаме за овој период и најновите резултати од археолошките испитувања што се извршени и се вршат последниве години, може слободно да се каже дека во Охрид и неговата околина имало христијански цркви, почнувајќи од доцноримскиот или рановизантискиот период наваму⁶. Големiot број досега откриени рановизантиски базилики во Охрид и во неговата околина, со раскошни мозаици, јасно укажува на важната улога што овој град ја имал како епископски центар уште од признавањето на христијанството за слободна религија⁷.

Со доаѓањето на свети Наум и свети Климент во охридскиот регион, под нивно раководство започнала забрзана изградба, т.е.

---

³ Б. Ристовски, *Кон прашањето за причините за враќањето на Климент Охридски од бугарската претстолина во Македонија*, in. Климент Охридски и улогата на Охридската книжевна школа во развитокот на словенската просвета, МАНУ, Скопје 1989, 346 – 349; Ил. Велев, *Кирилометодиевската традиција и континуитет*, Скопје 1997, 16 – 18, 23 – 24; Idem, *Византиско-македонски книжевни врски*, Скопје 2005, 41 – 42.

⁴ П. Хр. Илиевски, *op. cit.*, 248.

⁵ Ibid, 244 – 245.

⁶ В. Маленко, *Ранохристијански објекти во Охридско*, Лихнид 7, Охрид 1989, 3 – 23; В. Битракова-Грозданова, *Старохристијански споменици во Охридско*, Охрид 1975, 22 – 88.

⁷ Ibid, 16 – 20.

возобновување на цркви и специјални манастири. преку кои би се дејствувало во правец на остварување на идејата за воведување на словенскиот јазик во црквите и манастирите како богослужбен, но исто така и во зацврстувањето на државната власт во тие неодамна освоени словенски територии⁸. Црквите што ги изградиле св. Климент и св. Наум во своите манастири се триконхоси. Меѓутоа, значајно е да се одбележи дека во Охрид и пред св. Климент имало триконхоси. Имено, црквата што ја изградил св. Климент, посветена на св. Пантелејмон, била како обнова на еден разурнат триконхос, кој, пак, врз основа на резултатите од археолошките испитувања, бил изграден врз темелите на една изгорена старохристијанска базилика⁹.

Како резултат на својата интезивна учителска дејност, тие за кратко време успеале да создадат огромен словенски свештенички и учителски кадар, така што, освен во Охрид (во манастирот св. Пантелејмон), одделни училишта биле изградени и организирани и во други краишта на областа Кутмичевица. Но, независно од тоа, Охрид, за време на учителствувањето на свети Климент и свети Наум, се претворил во главен центар за стекнување црковно и просветно образование на народен словенски јазик¹⁰.

За воведување на народниот словенски јазик во богослужението и за негова регуларна и постојана употреба во богослужбената практика, се разбира дека покрај добиената црковна самостојност, потребно било да постои и соодветна словенска народна ерархија¹¹. Клучниот настан се случил 893 г., кога презвитер Климент бил произведен во епископско достоинство станувајќи прв епископ на словенски јазик¹². Наоѓајќи се во околината на Охрид, Светиклиментовата епархија станала прва канонска епархија во Источната црква каде што словенскиот јазик се користел како официјален богослужбен јазик¹³. Се разбира дека свети Климент не бил прв епископ што произлегол од словенскиот род, туку прв епископ кој пишувал,

---

⁸ Н. Л. Туницкий, *Св. Климент епископ славянский*, Сергиев Посад 1913, 168.

⁹ Д. Коцо, *Нови податоци за историјата на Климентовиот манастир св. Пантелејмон во Охрид*, in: *Климент Охридски – студии*, Скопје 1986, 213 – 215.

¹⁰ П. Хр. Илиевски, *op. cit.*, 245; Ил. Велев, *Проникнувања на традицијата и континуитето*, Скопје 2000, 47.

¹¹ Н. Л. Туницкий, *op. cit.*, 263.

¹² *Ibid*, 218 – 219.

¹³ V. Peri, *Velika (Dragvista) e il primo vescovo della Chiesa bulgara*, *Bolletino della Badia Greca di Grottaferrata XLVI* (1992). P. 178 – 186; А.М.Пентковский, *op. cit.*, 20.

богослужел и проповедал на словенски јазик. Постојат мислења дека во 893 година по целата територија на Првото бугарско царство грчкиот јазик во богослужбите официјално бил заменет со словенски. Меѓутоа, ваквите мислења немаат тврда основа затоа што од крајот на IX век започнале активностите за создавање на словенскиот корпус богослужбени книги во епархијата од свети Климент. Покрај тоа, богослужението во источниот дел на царството, со центар во Плиска и подоцна во Преслав, ја следело константинополската богослужбена традиција, а богослужението се извршувало на грчки јазик, додека, пак, во западниот дел, со центар во Охрид, богослужението се извршувало според солунската литургиска традиција, и веќе не на грчки, туку на словенски народен јазик¹⁴. Имено, тука, во манастирите на свети Климент и на неговиот соработник и собрат свети Наум, главно започнало формирањето богослужение на словенски јазик.

За да се создатат потполни услови за извршување на богослужбите на словенски јазик, покрај народната ерархија исто така потребно било да се обезбеди словенски превод на целиот корпус византиски богослужбени книги по манастирски обред, во чиј состав влегувале: Евангелие, Апостол, Псалтир, Паримијник, Минеј, Посен и Цветен Триод, Октоих, Служебник, Часослов итн. Иако и пред тоа постоел превод на византискиот богослужбен корпус на книги, сепак преводите што биле направени во Моравија на словенски јазик од страна на свети Кирил и Методиј, заедно со нивните ученици, биле недоволни¹⁵.

Еден од главните и основни учесници во создавањето на новата словенска верзија на византискиот корпус богослужбени книги по манастирски обред е свети Климент, задно со своите соработници меѓу кои најпознат е презвитер Константин, но исто така несомнен учесник е и свети Наум. Непосредното учество на свети Климент во создавањето на корпусот словенски преводи на византиските богослужбени текстови не предизвикува никакво сомнение, така што, според сведоштвото на неговото житие, имено свети Климент го извршил преводот на Цветниот Триод¹⁶. Иако

---

¹⁴ Ibid, 20 – 21.

¹⁵ Ibid, 21.

¹⁶ Во 73-та глава од Житието се споменува дека св. Климент пред крајот на својот живот ги превел песнопенијата од Томина недела до Педесетница, завршувајќи го преводот на Цветниот Триод; Н. Л. Туницкий, *Материалы для истории жизни и*

немаме потврда за учеството на свети Наум во преводот на богослужбениот византиски корпус, сепак надвор е од секако сомневање неговото учество во истиот, затоа што свети Наум дал свој придонес во корпусот на оригинални словенски текстови. Љубопитно е да се одбележи дека при преводот на грчкиот текст, словенските книжници ја пренесувале содржината на грчкиот текст, не строго буквално по оригиналот, но внимавале на ритмичноста и бројот на слоговите за да може мелодијата на грчкиот оригинал да се искористи при исполнувањето на словенскиот текст¹⁷. Јас тука го имам предвид познатиот превод на канонот на Рождество Христово со словенски акростих, кој бил направен од Константин презвитер. Според тоа, може да се заклучи дека грчката мелодија им била добро позната и прифатлива на Словените.

Покрај извршените преводи на грчките богослужбени книги на словенски јазик, светите Наум, Климент и Константин презвитер, се составувачи и на оригинални словенски химнографски творби сврзани со манастирското богослужение, пополнувајќи го богослужбениот корпус словенски книги. Ваквите оригинални химнографски дела можеле да се појават само во услови каде што регуларно можело да се извршува богослужението на словенски јазик, а такви услови имало токму во манастирите на свети Наум и свети Климент во охридскиот регион, каде што регуларно во богослужбите се користел словенскиот превод на богослужбените текстови наменети за секојдневниот, неделниот и годишниот циклус богослужби.

За неделниот или седмичниот круг богослужби од страна на словенските книжници биле составени седмични канони и стихирни во Октоихот, кои се дело на свети Климент¹⁸, а исто така биле напишани и оригинални седмични песни во Посниот Триод кои се дело на Константин презвитер¹⁹. За годишниот неподвижен круг на

деятельности учеников свв.Кирилла и Мефодия, Сергиев Посад, 1918. Вып. 1. Греческое пространство житие св. Климента Словенского, 134.

¹⁷ А.М.Пентковский, *op. cit.*, 22.

¹⁸ Е. Федоскина, *Покаянный канон Климента Охридского в составе древнеславянского Октоиха*, Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология 2000, № 3, 75 – 83; М. Йовчева, *Новооткрити химнографски произведения на Климент Охридски в Октоиха*, *Paleobulgarica*, 23, 1999, № 3, 3 – 30; О. Крашенинникова, *Три канона из Октоиха Климента Охридского (Неизвестные страницы древнеславянской гимнографии)*, *Славяноведение*, 2000, 2, 29 – 41; Ѓ. Поп-Атанасов, *Средновековна македонска химнографија*, Скопје 2007, 34 – 51.

¹⁹ Г. Попов, *Триодни произведения на Константин Преславски*, Кирило-Методиески студии, Кн. 2, Софија 1985.

богослужби, на Рождество Христово, бил составен цел циклус во кои влегуваат стихирите на Божик и на Богојавление и трипеснеци на претпразнество на Божик и Богојавление кои се заедничко дело на свети Климент и Константин²⁰. Поголемиот дел од овие химнографски творби се пишуваат во акростих. Исто така во овој корпус влегуваат и општи служби за светители, за пророци, за апостоли, за преподобни и за маченици, кои се дело на свети Климент²¹, а истите биле неопходни за извршување на секојдневното богослужение.

Помеѓу оригиналните словенски химнографски текстови составени влегуваат и каноните напишани во акростих посветени на словенските просветители Кирил и Методиј²², трипеснец на Успение на пресвета Богородица²³, канон на положување на ризата на пресвета Богородица²⁴, канон на воведение во храм на пресвета

---

²⁰ Кл. Иванова-Константинова, *Два неизвестни азбучни акростиха с глаголическа подредба на буквитев среднобългарски празничен миней*, in. Константин-Кирил Философ, София 1971, 341 – 365; Б. Јовановиќ-Стипчевиќ, *Текстолошка условљеност састава и броја старословенске азбуке према Стихирама Рођење и Крштење у српском препису*, Археографски прилози, 3, 1981, 93 – 121; Ѓ. Поп-Атанасов, *op. cit.*, 52 – 61; Г. Попов, *Новооткрит канон на Константин Преславски с тайнописно поетическо послание*, *Paleobulgaria*, 21, 1997, № 4, 3 – 17; *Idem*, *Канон за Рождество Христово от Константин Преславски*, *Paleobulgaria*, 22, 1998, № 4, 3 – 26; *Idem*, *Богоявленски предпразнични стихирите на Константин Преславски в рускиот миней XII – XIII в.*, *Старобългарска литература*, 31, 1999, 3 – 23; *Idem*, *Старобългарски Канон за Богоявление*, *Старобългарска литература*, 33 – 34 (Филологически изследвания в чест на Климента Иванова за нейната 65-годишнина), 2005, 13 – 63; Е. М. Верещагин, *Церковнославянская книжность на Руси*, Лингвотекстологические разыскания, Москва 2001, 421 – 450.

²¹ Б. Ангелов, *Климент Охридски – автор на општи служби*, in. Константин-Кирил Философ, Юбилеен сборник, София 1969, 237 – 259; Кр. Станчев, Г. Попов, *Климент Охридски. Живот и творчество*, София 1988, 135 – 144, 189-210. Ѓ. Поп-Атанасов, *op. cit.*, 95 – 108.

²² Й. Иванов, *Български старини из Македонија*, София 1931²; фототипно издание, под ред. на Б. Ангелов, София 1970; Л. Мошкова, А. Турилов, „*Моравските земле велеи граѓанин*“ (неизвестна древна сужба првоучителу Мефодију), *Славяноведение*, 1998, № 4, 3 – 23; Г. Попов, *Службата за славјански првоучител Методиј в Хлудовиот миней 156*, *Старобългарска литература*, 32, София 2001, 3 – 20; П. Лавров, *Материали по историјата на славјанската писменост*, Ленинград 1930, 111 – 115.

²³ Г. Попов, *Из химнографското наследство на Константин Преславски*, *Paleobulgaria*, 19, София 1995, № 3, 3 – 31.

²⁴ Кр. Станчев, Г. Попов, *op. cit.* 129 – 134, 182 – 188.

Богородица²⁵, потоа каноните посветени на свети Димитриј Солунски²⁶, на свети Ефтимии Велики²⁷, Аполинариј Равенски²⁸, служба за свети Еразмо Лихнидски²⁹, служба за свети Симеон Богопримец³⁰, служба за Петнаесет Тивериополски маченици³¹ и др. Во овој корпус свое место зазема и познатиот канон на свети апостол Андреј кој е откриен од С. Кожухаров, а истиот е произлезен од перото на свети Наум³². Авторот низ акростих го впишал своето име. Канонот посветен на апостол Андреј до нас е дојден во пет преписи, од кои два се од XIII век, еден од првата половина на XIV век и два од XV век³³.

Во празничниот Минеј № 522 (Скопски минеј), С. Кожухаров има откриено Канон на пренос на моштите на свети Јован Златоуст³⁴. Според Кожухаров, голема е веројатноста дека свети Наум е составувач на истиот. Од друга страна, пак, Г. Попов изнесува

---

²⁵ Ст. Кожухаров, *Преславски канон за Въведение Богородично (Към проблема акростих – реконструкција на състава)*, *Paleobulgica*, 15, 1991, № 4, 28 – 38; Ст. Кожухаров, *Проблеми на старобългарската поезия*, Т.1. София, 2004, 80 – 94.

²⁶ Б. Мирчева, *Един акростих – криптограма на Константин Преславски в Канон за св. Димитър Солунски*, *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 50, 2004, 71 – 93.

²⁷ Кр. Станчев, Г. Попов, *op. cit.*, 120 – 129, 170 – 174.

²⁸ М. Йовчева, *Старобългарската служба за Аполинарий Равенски од Климент Охридски*, *Paleobulgica*, 26, 2002, № 1, 17 – 32; М. Мурьянов, *Страницы гимнографии Киевской Руси*, in: *Традиции древнейшей славянской письменности и языковая культура восточных славян*. Москва, 1991, 72 – 82. Ѓ. Поп-Атанасов, *op. cit.*, 76 – 81.

²⁹ Б. Мирчева, *Някои бележки за култа към св. Еразъм Охридски (Формийски) и славянската му служба в ръкопис № 122 от Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ в София*, in: *Българска филологическа медиевистика. Сборник научни изследвания в чест на проф. дфн Иван Харалампиев*, Велико Търново, 2006, 299 – 322.

³⁰ Кр. Станчев, Г. Попов, *op. cit.*, 145 – 147; Г. Попов, *За една предполагаема химнографска творба на Климент Охридски (Канон за св. Симеон Богопримец)*, *Сборник в чест на проф. дфн. Иван Добрев*, София 2005, 288 – 301.

³¹ Ил. Велев, *Химнографските состави за светите Петнаесет Тивериополски свештеномаченици. Уште една новооткриена химнографска творба на св. Климент Охридски*, *Археографски прилози*, 24, 2002, 111 – 141.

³² Ст. Кожухаров, *Песенното творчество на старобългарскиот книжовник Наум Охридски*, *Литературна историја*, 12, 1984, 3 – 19; *Idem*, *Проблеми на старобългарската поезия*, 33 – 44.

³³ Г. Попов, *Канонът за св. ап. Андрей от Наум Охридски*. – *Сборник в памет на Стефан Кожухаров*, София 2003, 15 – 24.

³⁴ Ст. Кожухаров, *Песенното творчество на старобългарскиот книжовник Наум Охридски*, *Литературна историја*, 12, 1984, 19; *Idem*, *Проблеми на старобългарската поезия*, 44.

мислење дека истоимениот канон е дело на свети Климент Охридски³⁵. До овој момент нема други новооткриени дела излезени од под перото на свети Наум, но тоа не значи дека овој виден словенски црковен книжевник и просветител не е автор на други химографски творби.

Учеството на свети Наум во составувањето и пополнувањето на словенската верзија на богослужбени книги од манастирски обред со оригинални химографски творби не предизвикува никакво сомнение, а напротив, неговото учество ни дава можност за уверена претпоставка дека свети Наум пројавил активно учество во подготовката на основната структура при создавањето на првобитниот корпус словенски богослужбени книги од манастирски обред. Затоа не е зачудувачки фактот дека, имено, по настојување на свети Наум било составено Поучителното Евангелие, т.е., зборник со поуки на воскресните Евангелија³⁶.

На овој начин била составена новата словенска верзија на целиот корпус богослужбени книги по манастирски обред, при што јасно се гледа дека реализирањето на таа задача не би била можна без колективна заложба и претходна усогласеност на дејноста на Кирилometодиевите ученици, под раководство на епископ Климент. Оттука се лишуваат сите претпоставки за разделена работа меѓу словенските книжници во формирањето на словенската верзија богослужбени книги манастирски обред која била направена кон карајот на IX век и почетокот на X век главно во манастирите на свети Климент и свети Наум во охридскиот регион³⁷. И покрај тоа што свети Климент како епископ бил водечка личност во устројството на словенското богослужение³⁸, сепак манастирот на свети Наум бил еден од манастирите каде што се формирало и извршувало словенското богослужение. И, имено, ова, а не канонот на апостол Андреј напишан во акростих, е главниот придонес на свети Наум во создавањето и развивањето на словенската богослужбена традиција.

---

³⁵ Г. Попов, *За припадљивноста на на старобългарският канон за пренасяне моците на св. Йоан Златоуст към химографското творчество на Климент Охридски*, Старобългарска литература 41 – 42, София, 2009, 33 – 45.

³⁶ Д. Милоvsка, Ј.Таковски, *Македонска житејна литература 9 – 18 в.*, Скопје 1996, 34.

³⁷ П. Хр. Илиевски, *op. cit.*, 250 – 251; А.М.Пентковский, *loc. cit.*,

³⁸ Ил. Велев, *Светите Климент и Наум Охридски и нивната улога врз развитокот на словенската цивилизациска свест во Македонија*, Светите Климент и Наум Охридски и придонесот на Охридскиот духовен центар за словенската просвета и култура, Скопје 1995, 163 – 168.

Покрај активностите што ги пројавил свети Наум во формирањето на новата словенска верзија на византискиот богослужбен корпус книги од манастирски обред и неговото активно залагање во воведувањето и употребувањето на словенскиот јазик во богослужбите, тој е основоположник на киновијалното монаштво во словенската традиција и неговиот манастир се јавува како најстар словенски манастир во кој не само словенското богослужение, но и монашката традиција не е прекината до денешен ден.

Анализата на словенскиот корпус богослужбени книги покажува дека монашката традиција со која е сврзан свети Наум била киновијална, а не келиотска, така што книгите предвидуваат секојдневно богослужение на браќата во манастирот. Евангелските четива на Литургија се предвидени за целиот годишен круг богослужби, со исклучок на неделите од Великиот пост. Меѓутоа, тоа не била таа класична константинополска киновијална традиција, која е позната под називот „студиска“, туку таа традиција која се формирала во Лаврата на свети Сава Осветени во Палестина во VIII – IX век. Имено, таква монашка традиција се појавила и на Света Гора во 70-тите години од X век под силно константинополско влијание, во времето на Атанасиј Светогорски или Атонски, односно скоро еден век после започнувањето на дејноста на свети Наум и свети Климент во охридскиот регион.

Главна особеност на таквата монашка традиција, која би требало да се нарекува „лаврска“, било постоењето групи келии кои биле цврсто (нераскинливо) поврзани со киновијалните манастири, па дури и им припаѓале ним, како што било во палестинската Лавра на свети Сава Освештени. Имено, овој тип на монашка традиција со палестинско потекло за првпат била реализирана, т.е. остварена, од свети Наум во словенска варијанта, на брегот од Охридското Езеро. Тоа била малечка централна киновија околу која се наоѓале монашки келии. Дури далеку познатиот Светинаумов манастир, посветен на светите Архангели, според првобитната големина на манастирската црква што била изградена во времето на свети Наум покажува дека истата не можела да биде центар на киновијално монаштво од студиски и константинополски тип.

Светинаумовиот манастир истовремено бил образец и за монаштво и за богослужение. По целото крајбрежје на Охридското Езеро и денес има голем број такви малечки келијни манастири и малечки пештерни келии кои потекнуваат од тој период. Кон овие

монашки келии што ги имаме околу Охридско Езеро се вбројуваат и пустоножителските келии од светите Јован Рилски, Јоаким Осоговски, Гаврил Лесновски и Прохор Пчински. На тој начин свети Наум и неговиот манастир, како еден главен духовно-просветен и богослужбен центар одиграле важна улога во формирањето, развивањето и распространувањето на словенското богослужение и на словенското монаштво не само на брегот од Охридското Езеро, туку и подалеку. Невидливи врски, слични на легендарната врвца што ги поврзувала манастирите на светите Климент и Наум³⁹, се провлекува од манастирот на свети Наум не само во манастирите каде што се подвизувале светите Јован Рилски, Јоаким Осоговски, Гаврил Лесновски и Прохор Пчински, но исто така и во Киевската Лавра на преподобните Антониј и Теодосиј Печерски, и во пустинската келија на преподобниот Серафим Саровски, каде што ревностно и со стравопочит се продолжува делото на свети Климент и на неговите соподвижници, меѓу кои бил свети Наум.

---

³⁹ Х. Поленаковиќ, *Климентова традиција во книжевноста*, Словенска писменост 1050 – годишнина на Климент Охридски, Охрид 1966, 82 – 83; Цв. Романска, *Климент и Наум в народните предания* – Хиљада и сто години славјанска писменост (863 – 1963). Софија, 1963. с. 378 – 379.

Summary

Dikon Nikola Djurginoski

With the coming of st. Kliment and Naum in the region of Ohrid, under their leadership rapidly increased the building of new churches and monasteries, through which was worked on and elaborated on the idea of initiating of the Slavic language into the churches and the monasteries for regular service, As a result of their intense educational role they, in a very short matter of time managed to produce native personnel, teachers and priests. But for completing the conditions for holding service on Slavic language, besides the Slavic clergy, there was also a need for translation of the complete Byzantine corpus of service books.

The translations and adaptations were made by st. Kliment, presbyteries Konstantine, and st. Naum. Besides the translations they made of the service books from Greek to Slavic language, they made original works of praise connected with the monastic service itself, adding to the main body of Slavic service books. Although st. Kliment as an episcope had the leading role in the establishing the Slavic service at the churches and monasteries, it was st. Naum and his monastery, as one of the leading spiritual and educational service center that had the leading role into the forming, developing and spreading of the Slavic services at churches, as well as the Slavic monastic movement, not only at the coast of the Ohrid lake but wider.